

Евакуація колекцій культурної спадщини: інструкції з організації робіт у разі надзвичайної ситуації

1. Визначення пріоритетності колекції відповідно до пакування та евакуації

Визначення пріоритетності колекції.

Нижче наведено кілька міркувань, які слід враховувати під час розподілу колекцій за пріоритетністю:

- Докази на підтримку прав людини або докази про порушення прав людини
- Колекції, що тимчасово надані іншими установами та фізичними особами
- Колекції, що становлять цінність для регіону, держави чи нації
- Відтворюваність/невідтворюваність колекції (потрібно визначити чи об'єкт може бути замінений тим самим або іншим форматом, чи є об'єкт єдиним у своєму роді)
- Грошова вартість як цілісної колекції, так і окремих рідкісних предметів
- Колекції, що становлять цінність у підтримці місії певного закладу (наприклад, заклади, що забезпечують підтримку початкового рівня вищої освіти або є загальнодоступними)
- Цінність колекції як наукового ресурсу
- Внесок у розширення або глибину колекції
- Вразливість середовища, наприклад, плівка, магнітна стрічка або пергамент
- Тип стихійного лиха або тривалість впливу на об'єкт (наприклад, якщо колекція, основою якої є плівка, піддається впливу вогню або високої температури, то вона буде мати низьку пріоритетність, оскільки більшість з плівок все одно буде неможливо врятувати)
- Роль у продовженні чи відновленні функціонування державних установ (наприклад, нарахування заробітної плати, замовлення на закупівлю, топографічний каталог тощо)

2. Пакування колекцій та архівів

Будь ласка, ознайомтеся з порадами щодо найкращого способу пакування колекцій та архівів в надзвичайній ситуації.

ICCROM: Endangered Heritage: Emergency Evacuation of Heritage Collections (ICCROM: Спадщина, яка перебуває під загрозою зникнення: екстрена евакуація колекцій спадщини)

<https://www.iccrom.org/publication/endangered-heritage-emergency-evacuation-heritage-collections>

Паперові записи варто пакувати у міцні картонні коробки або дерев'яні коробки (бажано, щоб це був природний матеріал без хімічних речовин). Пошкоджені записи слід зберігати окремо.

3. Евакуювати чи залишити

Кожна ситуація особлива, тому її необхідно оцінювати враховуючи ризики ситуації, що склалася в цей момент.

Слід брати до уваги часову шкалу. Переміщувати колекцію небезпечно, але якщо її неможливо захистити там, де вона знаходиться, або вона буде під загрозою протягом тривалого періоду часу, розгляньте можливість евакуації колекції в інше місце.

До ризиків можна віднести:

- заподіяння шкоди внаслідок необережної окупації та використання культурних об'єктів у військових цілях;
- навмисне пошкодження об'єктів учасниками бойових дій;
- випадкові та супутні пошкодження в ході бойових дій (у тому числі під час бомбардування та артилерії);
- пошкодження внаслідок пограбування військовими та цивільним населенням;
- несприятливі кліматичні умови (особливо для архівних матеріалів).

Незалежно від того, чи буде колекція переміщена або збережена на місці, власники/керівники повинні будуть розглянути питання про те, чи оголосити його сховищем і звернутися за захистом до міжнародного права, або зберегти його в таємниці. Культурні колекції та їх сховища охороняються відповідно до Гаазької конвенції про захист культурних цінностей у разі збройного конфлікту 1954 року (як визначено у статтях 1a та 1b відповідно).

Об'єкти, що охороняються, можуть бути позначені синім щитом¹, який вказує на те, що культурний об'єкт знаходиться під охороною. Будівля може бути прийнята в експлуатацію лише за умови крайньої військової необхідності. Якщо це станеться, вона може стати законною військовою цілью.

Якщо ви вирішите позначити свою будівлю щитом, будь ласка, повідомте про це у Blue Shield International (Міжнародний комітет "Блакитний щит"), якщо це можливо, та надайте координати будівлі та опис.

Однак застосування цього символу має бути ретельно продумано.

Якщо основним ризиком є мародерство, колекцію слід тримати в таємниці.

Якщо основний ризик пов'язаний з конфліктом, то керівники повинні зважити на те, чи можна отримати будь-яку пов'язану з конфліктом вигоду внаслідок вилучення чи знищення колекції. Крім військових цілей, пов'язаних з військовим використанням, культурна спадщина може також наражатися на небезпеку як політичний, символічний або пропагандистський актив (серед іншого). Його захоплення або знищення може бути засобом утвердження, захисту або заперечення майбутніх претензій на владу, землю та легітимність. Подумайте про те, чи хтось, ймовірно, шукатиме вашу колекцію. Наскільки легко це зробити? Якщо існує серйозне занепокоєння з приводу того, що противники не підкоряються міжнародному гуманітарному праву і це вважається більшим ризиком, символ синього щита не повинен застосовуватися, а колекцію не слід видимо ідентифікувати.

За надання відповідної підтримки, бажано б було перемістити колекцію за межі країни. Певну допомогу може надати низка міжнародних ініціатив, таких, як [Safe Havens for Archives at Risk](#) (Ініціатива зі створення безпечних притулків для архівів, схильних до ризику). Існують також міжнародні керівні принципи щодо будь-яких таких притулків². Однак, окрім логістичних проблем із переміщенням колекцій за кордон, це може створити складні дипломатичні проблеми щодо їх повернення.

а. Переховування колекції

Варто врахувати:

- Якими є ризики, якщо колекція залишиться в поточній будівлі або поточному місті? (Обстріл? Пожежа? Мародерство? Затоплення через прорив труб, уражених снарядами?)
- Хто спричиняє небезпеку?
- Які умови зберігання ви можете організувати зараз (тільки переховування чи разом з цим і переміщення колекції)?

¹ Емблеми «Блакитного щита» <https://theblueshield.org/download/the-hague-conventions-embblems-of-protection/>

² <https://aamd.org/document/aamd-protocols-for-safe-havens-for-works-of-cultural-significance-from-countries-in-crisis>

та <https://www.cambridge.org/core/journals/international-journal-of-cultural-property/article/abs/guidelines-for-the-establishment-and-conduct-of-safe-havens-as-adopted-by-the-international-law-association-at-its-73rd-conference-held-in-rio-de-janeiro-brazil-1721-august2008/ADDCFB1F93F7EA479C62CF7F8C7B7BEF>

- Обмін інформацією про місцезнаходження з довіреним персоналом за межами зони ризику - колекція може бути втрачена, якщо всі, хто знає її місцезнаходження, загинуть.

б. Евакуація

Варто врахувати:

- Які ризики переміщення колекції? (Обстріл? Мародерство?)
- Хто спричиняє небезпеку?
- Чи є безпечне місце, щоб вивезти колекцію за межі зони ризику?
- Чи є безпечний шлях для її переміщення?
- Чи є необхідне обладнання (наприклад, ящики, вантажівки, паливо) для транспортування колекції?
- Якщо ви перемістите її, наскільки безпечним буде нове місце і на який термін?
- Чи потрібне буде ще переміщення в майбутньому? Яка ймовірність того, що бойові дії дістануться нового місця розташування колекції?
- Чи буде на новому місці персонал, який зможе доглядати за нею?

4. Рекомендації щодо зберігання в разі надзвичайної ситуації

Нижче наведено список варіантів. Багато з них можуть бути неможливими за певних обставин, тому ви повинні вибрати ті, які доступні вам та подумати, які ризики ви можете пом'якшити. Посібник із варіантами дій в ідеальних умовах доступний тут³.

а. Ідеальний варіант

- Ідеалом, очевидно, є безпечний об'єкт з клімат-контролем, побудований таким чином, щоб витримати бомбардування.
- Контрольована природна вентиляція є ефективним способом підтримки стабільного клімату в приміщенні, оскільки повітря забирається тільки ззовні (залежно від пори року). Короткочасні коливання клімату повинні бути < 3% відносної вологості повітря за годину. Можлива комбінована природна вентиляція в поєднанні з установкою осушувача повітря. Рекомендується мати окремі системи опалення та вентиляції, особливо якщо використовується контрольована природна вентиляція.

б. Альтернативні варіанти: ризики та їхнє пом'якшення

Проаналізуйте варіанти та спробуйте знайти той, який мінімізує якомога більше ризиків.

- *Простір* – розширте його настільки, щоб вмістити відповідну кількість об'єктів.
- *Бомби* - підземний об'єкт захистить від бомб, АЛЕ там може бути важко контролювати клімат, і він може заповнюватися підземними водами. Шукайте будувлю з високим рівнем інерції (щоб уникнути тріщин чи руйнування).
- *Підземні води* – чи є можливість встановити насос? Чи є аварійний генератор і доступ до палива для нього?
- *Пожежа* – у підземному об'єкті менший ризик пожежі, особливо якщо це бетонний об'єкт. Однак туди буде набагато важче занести колекцію та винести її опісля. Враховуйте, що доступ в сховище може знадобитися також у разі нової надзвичайної ситуації.
 - переконайтеся в наявності вогнегасників.
- *Клімат та вологість* – зверніть увагу на:

³ Сховища культурних цінностей: будівництво нових сховищ та модернізація виведених з експлуатації об'єктів під охороною. Відділ охорони культурної спадщини, Федеральний департамент захисту населення Швейцарії: https://www.babs.admin.ch/content/babs-internet/en/aufgabenbabs/kgs/massnahmen/jcr_content/contentPar/tabs_929651207/items/documents/tabPar/downloadlist_copy/downloadItems/119_1592985_572113.download/2020_Bau_von%20KGSR_und%20Umnutzung_von_ZSR_en.pdf

- добре утеплені зовнішні стіни;
 - просту в обслуговуванні систему опалення;
 - не зберігайте культурні артефакти на підлозі, а принаймні на висоті 20 см над нею (еквівалентно висоті двох європалет) на випадок затоплення та для забезпечення циркуляції повітря;
Європалети хороші тим, що забезпечують циркуляцію повітря під предметами, що зберігаються. Однак, якщо ви не маєте палетів, можна використати тарпаулін (водостійке полотно)
 - На піддонах чи на стелажах, тримайте предмети на відстані не менше 5 см від стіни, щоб забезпечити циркуляцію повітря.
- *Обслуговування* – переконайтеся, що у вас є доступ до об'єкта. Як ви занесете колекцію всередину та винесете її?
 - *Стелажі для зберігання* – використовуйте оцинковані металеві стелажі з порошковим покриттям, якщо це можливо, хоча дерев'яні палети також підходять для зберігання. Щоб зменшити ризик вібрації від вибухів, спробуйте закріпити. Намагайтеся захистити всі збережені об'єкти.
 - *Коробки та їх укладання* – максимально заповніть коробки додатковим наповнювачем, наприклад зім'ятою газетою. Не всі картонні коробки можна безпечно скласти, особливо якщо залишився ще простір. Намагайтеся не складати картонні коробки занадто високо без посилення полиць або додаткових дошок, які витримують вагу. Коробки на дні можуть зруйнуватися, якщо намокнуть, або якщо їх придавить вагою зверху – це може призвести до руйнування всього штабеля.
 - *Крадіжка* – подумайте про те, щоб заховати предмети за фальшивими стінами, якщо їх неможливо безпечно перемістити. Однак це вплине на кліматичні умови їх зберігання. Встановіть бетонні бар'єри навколо будівлі та/або заколотіть двері та вікна, щоб заблокувати їх від вторгнення.

5. Документація

Якщо є час і доступ до збереженої колекції, спробуйте задокументувати її на випадок крадіжки або втрати. Зверніться до інструкції ICCROM (сторінки 18-22) для створення номерів екстреної документації, які працюють для всіх типів колекцій, включаючи окремі об'єкти або колекції, які можна запакувати, наприклад, архіви та книги.

- Для музейних колекцій спробуйте використовувати стандарт Object ID: <https://icom.museum/en/resources/standards-guidelines/objectid/>
- Для архівів і документів спробуйте скористатися <https://www.ica.org/en/isadg-general-international-standard-archival-description-secondedition> (інструкції доступні кількома мовами).
- Якщо ви можете, принаймні, визначте та запишіть архів/культурне агентство, з якого надійшла робота, будь-які місцеві ідентифікаційні каталожні номери або пов'язану особу чи ім'я автора/творця, пов'язану з колекцією(ями), періоди збору та кількість коробок/предметів, які були вилучені/захищені.
- Зверніться до наявних онлайн або друкованих каталогів, де описана колекція.
- Для бібліотек складіть список існуючих штрих-кодів та/або номерів телефону. Однак у надзвичайній ситуації може бути неможливо здійснити детальний запис кожного об'єкта. Тому цей запис може бути фотографією на телефон і відміткою кожного об'єкта в списку.

Якщо це надзвичайна ситуація і у вас є:

- a) 1-5 годин на документацію, зробіть фотографії на мобільний телефон;
- b) 5-10 годин на документацію

ТА доступ до Інтернету: скористайтеся цією формою:

https://nsteffel.github.io/dublin_core_generator/generator_nq.html;

НEMAЄ доступу до Інтернету: запишіть основні дані:

- автор
- назва
- права
- скільки коробок
- картинки, тощо.

Спробуйте дати кожному предмету або принаймні кожній коробці унікальний номер і записати місцезнаходження кожної коробки, можливо, використовуючи код для місцезнаходження кожної коробки (відповідно до підлоги, кімнати, полиці тощо). Переконайтеся, що ярлики видно.

Безкоштовні програми, такі як CamScanner або Notes у IOS, можуть бути використані, щоб сфотографувати та конвертувати документи в PDF-файли, щоб оцифрувати паперові записи.

Поради та вказівки щодо документації та фізичного процесу пакування та евакуації за посиланням: <https://www.iccrom.org/publication/endangered-heritage-emergency-evacuation-heritage-collections>

6. Цифрова інформація

Вирішіть, який цифровий матеріал слід скопіювати та передати. Спробуйте завантажити документацію в Інтернет і поділитись нею. Подумайте про створення резервних копій електронних записів і каталогів на дисках або в хмарному сховищі в партнерській установі Safe Haven.

Якщо можливо, закодуйте⁴ інформацію або захистіть її паролем, щоб захистити її.

Подумайте, куди його перенести – чи безпечним є хмарне сховище?

Скопіюйте свої бази даних інвентаризації та інші відповідні цифрові матеріали (контракти, записи працівників тощо) на

- a) жорсткі диски
- b) хмари.

Захистіть їх за допомогою BitLocker³, тощо. Знищіть решту цифрових записів і видаліть дані, щоб «повністю очистити диск».

7. Інше:

- Якщо сховище має більше одного поверху, то найцінніші артефакти, де це можливо, не слід зберігати на нижньому поверсі, тому врахуйте необхідність швидкого переміщення, для прикладу, у разі затоплення.
- Культурні артефакти не повинні зберігатися (навіть тимчасово) на підлозі, принаймні на 20 см над нею (еквівалентно EUR-піддонам, складеним у дві висоти).
- Якщо є ризик пограбування чи мародерства, а предмети зберігаються в галереях, розгляньте можливість ротації об'єктів у різні галереї чи зони зберігання, щоб злодії не дізналися про нове місце розташування.

⁴ Дані захищені за допомогою шифру: BitLocker Windows (<https://docs.microsoft.com/en-us/windows/security/information-protection/bitlocker/bitlocker-overview>) і повнодискового шифрування FileVault (<https://support.apple.com/en-us/HT204837>), для Linux (<https://www.thegeeksearch.com/beginners-guide-toluks-disk-encryption-in-linux/>)

- Обов'язково повідомте комусь, де зберігаються ваші колекції. Міжнародний комітет "Блакитний щит" може проінформувати відповідних представників у міжнародних організаціях ICOM (для музеїв); а також IFLA та ICA (для архівів і бібліотек), де зберігаються ваші об'єкти

"Блакитний щит" є міжнародним дорадчим органом ЮНЕСКО з питань захисту культурних цінностей у разі збройного конфлікту. Він має 27 національних комітетів (ще більше в стадії розробки) у всьому світі та міжнародну раду, що складається з обраних членів і представників ICA, IFLA, ICOM, ICOMOS, основних міжнародних організацій, відповідальних за культурну спадщину. Міжнародний комітет "Блакитний щит" *«зобов'язується захищати світові культурні цінності і піклується про захист культурної та природної спадщини, матеріальної та нематеріальної, у разі збройного конфлікту, стихійного чи антропогенного лиха»*.
Більше інформації за посиланням: <https://theblueshield.org/>

Контакти: blueshield.international@theblueshield.org